

Considerații privind fortificațiile dacice din Banat

Consideration avec les fortifications daciques de Banat (Résumé)

Les sites daciques de Banat n'ont pas bénéficié jusqu'à présent de recherches d'ampleur, mais de nombreux lieux avec des traces de céramique dacique font l'épreuve de l'existence des Dacs dans cette région.

Les fortifications daciques de Banat ont été aménagées soit dans la région de Danube: Liubcova, Pescari, Divici, Socol, Dalboșeț, Bucova, Mehadia, dans la partie de sud, soit au nord, à travers le Mureș inférieur: Pecica, Vărădia de Mureș, Savarșin, Șoimoș.

Grâce à leur emplacement, elles surveillaient, contrôlaient le cours de Danube de même que les voies d'accès dans la vallée de Mureș, vers l'intérieur de Dacia. Emplacées sur des promontoires, datées la plupart entre le premier siècle avant Hrist et le premier siècle après Hrist, construites dans la technique traditionnelle dacique avec tranchée, une espèce de fortification primitive, des murs en terre et en pierre, des habitats-tours, des citernes d'eau, elles jouaient un rôle stratégique et militaire spécial, étant rattachée à une civilisation oppidane dacique. Il est très possible qu'elles soient incluses dans le système défensif de la grande formation politique de Burebista. Par leur emplacement périphérique, elles ont constitué les premiers avant-postes face à l'expansion romaine.

Représentant une des provinces historiques de Roumanie, couvrant à la fois et le territoire de la Serbie et de l'Hongrie et ayant une superficie totale de 28.526 km² dont 18.966 km² sur le territoire de notre pays, dans la partie sud-ouest, avec un relief varié, disposé en amphithéâtre, dans lequel la plaine occupe une bonne partie, le Banat a été, dès les temps les plus anciens, le territoire d'une civilisation florissante et un pont de liaison entre le centre et le sud-est de l'Europe, par sa situation géographique et par la présence du Danube, dans la partie sud de la zone.

Les sites daciques du Banat ne s'ont pas encore, jusqu'à présent, vu beaucoup de recherches approfondies, et dans le cas de sites fortifiés, les seuls vestiges d'un système systématique sont ceux de la Clisura du Danube.

La grande quantité de monnaie romaine découverte dans le Banat, pour la période préromaine¹, ainsi que les nombreux points dans lesquels on a découvert des traces matérielles daciques (en particulier céramique), confirment l'existence d'une population dacique dans cette zone, une estimation numérique, purement hypothétique, au niveau actuel des recherches,

---

¹ Dana Antoaneta Bălănescu, *Moneda în Banatul antic*, Reșița, 1999, *passim*.

bazată pe modelul cu care s-a operat în teritoriile central europene² a populației epocii Latene de aici putând atinge cifra de 171154 locuitori³.

Tema lucrării de față o reprezintă acele obiective despre care avem date certe cu privire la fortificarea lor, precum și acelea presupuse a fi fortificate, urmand sa insistam mai mult asupra celor de la Dunare mai bine cunoscute pe baza cercetarilor arheologice. Se impune, totuși, să amintim numeroasele urme dacice descoperite cu prilejul cercetărilor sistematice efectuate cu ocazia construirii barajului de la Porțile de Fier I, la Baziaș, Gornea, Svinița, Dubova⁴ etc. sau așa numitul tezaur de la "Porțile de Fier"⁵, descoperit în perioada interbelică constând într-un coif și un vas de argint, cu bune analogii în tezaurile de la Agighiol și Craiova, databil în sec. III - II î.Hr. și care poate constitui dovada existenței în zona Clisurii Dunării a unui dinast local dac.

S-a propus⁶ reconstituirea habitatului dacic din Banat prin împărțirea în două zone distincte: Banatul de câmpie, căreia îi corespunde, până acum, o singură fortificație sigură, cea de la Pecica, și Banatul muntos cu terminațiile sale piemontane, căruia îi corespund fortificațiile din Clisura Dunării de la Liubcova, Pescari, Divici, Socol, cele probabil fortificate de la Dalboșeț, Bucova și Mehadia precum și așezările fortificate de pe valea Mureșului inferior de la Vărădia de Mureș, Săvârșin, Soimoș, toate situate însă la nord de marele râu. Se remarcă faptul că și în Banat, ca și, de altfel, la nivelul întregii Dacii, pe parcursul epocii Latene, majoritatea așezărilor au fost nefortificate.

Fortificațiile dacice din Banat pot fi anterioare pătrunderii celților în aceste meleaguri⁷, lucru ușor sesizabil pe cale lingvistică, prin absența terminației "dunum" la denumirea acestora: Acmonia, Aizis, Arcidava, Bacauca, Berzobis, Canonia, Dierna, Gaganae, Lederata, Potula, Tibiscum, Ziridava, Zurobara. De altfel, chiar stabilirea celților scordici în zona învecinată, de la confluența Savei și Dravei cu Dunărea ar fi constituit, probabil, motivul realizării primelor fortificații către sfârșitul sec. III - începutul sec. II î.Hr.⁸

De asemenea, trebuie menționat faptul că, în stadiul actual al cercetărilor, pentru teritoriul Banatului, avem de-a face doar cu așezări fortificate, conform clasificării realizate de I. Glodariu⁹ în funcție de rolul, rostul și caracterul fortificației.

Cercetată arheologic începând cu anul 1976¹⁰, așezarea fortificată de pe Stenca Liubcovei este așezată între localitățile Liubcova și Berzasca, în imediata apropiere a Dunării, pe o creastă muntoasă cu pante abrupte din trei părți, care

---

² D. Jons, *The Economy of the Roman Empire*, Cambridge, 1974, p. 259 și urm.

³ cf. O. Bozu, *Considerații cu privire la epoca dacică în Banat înainte de cucerirea romană*, în *Banatica*, 20, 2000, p. 147 - 160.

⁴ *Comori arheologice în regiunea Porților de Fier*, București, 1978.

⁵ D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, p.92- 93; idem, *Arheologia preistorică a Olteniei*, București, 1934, p. 181 - 183.

⁶ O. Bozu, *op.cit.*, p. 155 - 156.

⁷ Liviu Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, I, Timișoara, 1979, p. 149.

⁸ M. Gumă, *Vestigii de civilizație dacică în zona piemontului bănățean*, în *Symposia Thracologica*, 9, 1992, p. 38 - 44.

⁹ I. Glodariu, *Arhitectura dacilor*, Cluj, 1983, p. 50.

¹⁰ M. Gumă, *Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei*, în *Banatica*, 4, 1977, p. 69 - 103.

bara până nu demult accesul pe valea Dunării între localitățile mai sus menționate. Evoluția așezării poate fi urmărită pe parcursul a trei faze de fortificare, ultimele două aparținând stratului dacic de cultură, cuprins între 0,7-0,2 m, dispus pe două nivele: inferior, separat de cel superior prin urme de locuință, pietre și ceramică. Prima fază a așezării fortificate aparține, din punct de vedere cronologic, epocii bronzului și se compune dintr-un șanț și un val de apărare din pământ, la care se adaugă, probabil, pe taluzul nordic al valului, o întăritură simplă din lemn.

În cea de-a doua fază de fortificare, valul de pământ a fost mărit prin adăugarea unui strat de pământ brun în amestec cu pietriș mărunț, câștigând astfel atât în înălțime cât și în lățime. Vechiul șanț de epoca bronzului este definitiv astupat, săpându-se altul, probabil mai lat, și sigur mai adânc, în stânca nativă. Valului de pământ i s-a adăugat, tot acum, pe taluzul său nordic, o terasă de luptă pietrită și, eventual, o palisadă simplă, din lemn. De asemenea, s-a realizat și o terasare la marginea taluzului sudic al valului, ambele terasări fiind folosite și în cursul ultimei perioade dacice de locuire.

În cea de-a treia și ultima fază de fortificare a așezării, aparținând celui de-al doilea nivel dacic, se realizează o adâncire a șanțului dacic inițial și, foarte probabil, se construiește pe coama valului, netezită în prealabil, o palisadă cu emplecton de piatră, concomitent utilizându-se și vechea terasă de luptă pietruită, de pe taluzul nordic al valului.

Complexele de locuire din prima fază dacică constau din două locuințe de suprafață, lângă una dintre acestea fiind identificată o groapă cu multe fragmente ceramice. Un alt complex este situat pe Stenca de vest, încă nedezevelit arheologic.

Datarea celor două nivele dacice de pe Stenca Liubcovei se realizează pe baza materialului ceramic descoperit. Ceramica lucrată cu mâna, de diferite forme (ștrăchini, vase mijlocii cu profil bitronconic, cu buza aproape dreaptă sau semiînălțată, vase cu buza dreaptă și gura strâmtă, fructiere cu picior) și cu decor tipic dacic (brâuri alveolare, butoni cilindrici sau circulari, diferite tipuri de proeminențe) permite datarea primului nivel dacic în sec. III - II î.Hr.¹¹

Cel de-al doilea nivel conține ceramică lucrată cu mâna și la roată, cu o calitate superioară a pastei și ardere uniformă. Tipurile de vase sunt foarte variate, dimensiunile asemenea, iar decorul constă preponderent din brâuri crestate. O pondere aparte o deține ceramica fină lucrată la roată, cât și un fragment de ceramică pictată în negru. Se întâlnește și ceramică de import, constând în bucăți de toarte și fragmente de fructiere romane, cât și într-o toartă de amforă de tip grecesc.

Toate aceste materiale permit o datare a nivelului în perioada sec. I î.Hr. - I d.Hr.¹²

Prin amplasarea și modul de dispunere al elementelor de fortificație, Stenca Liubcovei poate fi inclusă în categoria așezărilor fortificate de tip "promontoriu barat", având analogii foarte bune cu cea de la Arpașu de Sus¹³.

¹¹ Ibidem, p. 77, pl. XIII, fig.1.

¹² Ibidem, p. 78, pl. XV - XVII, fig. 3 - 7.

¹³ M. Macrea, I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*, București, 1976, p.14 - 16, 28.

Analiza materialului arheologic converge spre concluzia unei locuiri neîntrerupte, cel puțin între sec. III - I î.Hr. Ultima fază a fortificației poate fi privită ca o refacere și o întărire, cerută fie pe degradarea fazei anterioare, fie din considerente strategice, pe seama operei generale de întărire și refacere a sistemului strategico-militar din timpul lui Burebista¹⁴.

Încetarea așezării a putut avea loc la începutul sec. I d.Hr., odată cu expediția lui Cneius Cornelius Lentulus¹⁵, dar tot așa de bine și-ar fi putut prelungi existența până în momentul începerii războaielor cu Domitian, în 87 d.Hr.

O altă așezare fortificată cunoscută prin cercetări arheologice sistematice este cea de la Divici, situată pe malul Dunării, între kilometrii fluviali 1065-1066, la aproximativ 3 km de satul actual, pe un promontoriu stâncos de formă triunghiulară, denumit de localnici prin sugestivul toponim "Grad".

A fost identificată relativ târziu, în 1985¹⁶, bucurându-se ulterior de săpături arheologice, între 1985 - 1987¹⁷ și 1988 - 1994¹⁸, care i-au putut preciza stratigrafia, așezarea fiind de tipul "promontoriu barat", apărată natural pe laturile dinspre nord-est, sud-vest și nord-vest. Cercetările au evidențiat existența în acest areal a celui mai important complex dacic cunoscut până acum în zona din sudul Banatului, o veritabilă "dava", prin amplasarea, suprafața ocupată (aprox. 7000 m²), complexitate cât și prin poziția strategică deosebită, controlând malul românesc al Dunării între Moldova Nouă și Baziaș, dar și o însemnată zonă din teritoriul sârbesc de la sudul Dunării, pe o rază de aproximativ 20 Km în jurul orașului Veliko Gradište.

Elementele de fortificare se concentrează în zona șeei de legătură cu dealul învecinat (numit de localnici tot Grad) și constă din două șanțuri cu adâncimea de 6, respectiv 10 m separate printr-un val de pământ. Tot în cadrul sistemului de fortificare se încadrează două turnuri locuință T₁ și T₂, din piatră, precum și un zid de incintă, tot din piatră, ce pleca din latura de vest a turnului T₁ a cărei fundație este adâncită într-un val de pământ anterior acestuia. Toate aceste elemente de fortificare sunt dispuse pe punctul cel mai înalt al promontoriului, terasa superioară sau terasa nr. 1 considerată a fi acropola așezării, unde s-au concentrat, de altfel, săpăturile arheologice, pe lângă aceasta existând încă două terase, mijlocie și inferioară, despărțite între ele printr-un zid de piatră. Cercetările efectuate aici au stabilit existența a trei faze de locuire și fortificare I, II, III, la care se adaugă o locuire sporadică medievală,

---

¹⁴ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 58 și urm.

¹⁵ Florus, *Epitomae*, II, 28, 19.

¹⁶ Identificată în mai 1985 de un colectiv format din M. Gumă, S.A. Luca, C. Săcărin, A. Opinescu, A. Vuia.

¹⁷ Prima tratare istoriografică asupra subiectului în M. Gumă, S. A. Luca, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între 1985-1987*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 199 - 238.

¹⁸ M. Gumă, A. Rustoiu, C. Săcărin, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1988-1994. Principalele rezultate*, în *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, I, București, 1995, p. 401 - 427.

dovedită de prelevarea de la suprafața solului a câtorva fragmente ceramice din sec. XIV-XV.

Materialul arheologic provenit în urma săpăturilor este, fără îndoială, numeros și variat, impunându-se constatarea apartenenței sale exclusive în cadrul nivelurilor mijlociu (II) și final (III). Se întâlnește, în primul rând ceramică, lucrată cu mâna și la roată (inclusiv ceramică pictată) de toate formele și tipurile, specifică civilizației geto-dacice, unelte, arme, material de construcție, obiecte din fier, fragmente din vase și alte obiecte din bronz (dintre care se remarcă două fibule de bronz de schemă Latene), podoabe din bronz și argint etc. Dintre piesele descoperite se remarcă o mică nicovală de bijutier realizată din bronz, aflată pe nivelul de călcare din interiorul turnului T₁, reprezentând cea de-a patra piesă de acest gen descoperită pe teritoriul Daciei preromane, alte două provenind de la Sarmisegetuza Regia¹⁹ și o alta de la Ardeu²⁰. Extrem de importante pentru datarea așezării sunt două monede romane, un as *postum* Germanicus, bătut de Caligula în anii 40-41 și un as emis de împăratul Claudius în anii 42-44 d.Hr.²¹. Dintre elementele de locuire, pe lângă cele două turnuri locuință, sau descoperit locuințe de suprafață și bordeie, șase gropi de provizii, o cisternă de apă, situată la limita teraselor 1 și 2.

Pentru **prima fază a fortificației**, faza veche (I), reprezentată de un val de pământ cu palisadă, surprins la extremitatea nord-vestică a platoului, încadrarea cronologică este pur ipotetică, la începutul sec. I î.Hr., eventual sfârșitul sec. II î.Hr., căci nivelul de locuire nu a fost identificat, dar cauza răvășirilor provocate de terasările ulterioare.

Faza mijlocie (II) de locuire și fortificare, când a avut loc la o reamenajare a platoului prin terasări masive de lut sprijinite cu parapete de piatră, cuprinde prima fază a zidului de incinta din piatră de pe extremitatea nord-vestică a platoului turnul T₂, bordeiul B₁/1994, cât și groapa de provizii nr. 4. Turnul locuință T₂ e situat în imediata vecinătate sud-vestică a turnului T₁, avea formă pătrată cu latura exterioară de cca 8 m și o grosime a zidurilor de cca 2 m și se compune, probabil, dintr-un parter din piatră și un etaj din cărămidă.

Datarea acestei faze este asigurată de fibula Latene târzie, de un fragment de paftă de fier, plasat în lumea dacică la nivelul sec. I î.Hr.²² precum și de materialul ceramic, care își găsește cele mai bune și apropiate corespondențe în ultimul nivel (II) al așezării fortificate de pe Stenca Liubcovei, acest nivel încadrându-se cronologic în perioada sec. I î.Hr. - sec. I d.Hr.

Sfârșitul acestei faze s-a produs printr-o distrugere violentă a zidului de incintă și a turnului T₂, pusă²³ pe seama unui atac roman, efectuat în contextul eforturilor de asigurare a limesului dunărean din timpul împăraților Augustus și Tiberius.

¹⁹ I. Glodariu, E. Iaroslavski, A. Rusu, *Cetăți și așezări dacice în Munții Orăștiei*, București, 1988, fig. XXII.

²⁰ Piesă inedită, inf. I. Andrițoiu, cf. M. Gumă, A. Rustoiu, C. Săcărin, *op.cit.*, p. 410, n. 15.

²¹ D. Bălănescu, *Descoperiri monetare în sudul Banatului(VI)*, în *Banatica* 12, 1993, p. 332, pct. 1.

²² M. Babeș, *Paftale Latene târzii din sud-estul Europei*, în *SCIVA*, 34, 1983, 3, p. 193 - 221.

²³ M. Gumă, A. Rustoiu, C. Săcărin, *op.cit.*, p. 411.

Faza târzie (III) a constat în refacerea zidului de incintă și în construirea turnului locuință T₁, precum și în adosarea porțiunii de zid în acest sector. De asemenea, acestei faze îi aparțin majoritatea celorlalte complexe cercetate deja pe platou. În cazul turnului locuință T₁, care avea baza tot în formă de pătrat, cu o lungime a laturii la exterior de cca. 9,5 m și o grosime a pereților de aproximativ 2,15 - 2,20 m, și o elevație probabilă de 5 - 6 m, el a fost constituit asemănător cu cel anterior, cu parter din piatră, etaj din cărămidă și acoperiș, probabil din șindrilă²⁴. Cercetătorii săi îi atribuie și un rol defensiv însemnat, prin integrarea sa în traseul incintei de piatră de la extremitatea nord-vestică a platoului. Zidurile, la nivelul parterului, erau construite din doi paramenți din blocuri mari de stâncă, fasonate la exterior și îmbinate în sistemul "opus incertum", umplute cu implecton din bucăți mici de stâncă legate cu lut. Paramenții erau legați prin bârne transversale (babe), cu capetele în formă de coadă de rândunică, tehnica de construcție a acestui turn fiind bine reprezentată în arhitectura dacică de acset gen²⁵.

Într-o tehnică asemănătoare era construit și zidul de incintă, cu mențiunea că, în cazul acestuia lipsesc bârnelor de lemn transversale, fiind întărit la exterior cu bârne masive verticale, spațiul existent între bacestea putând fi întărit cu grinzi sau scânduri transversale²⁶.

Plasarea cronologică a acestei faze în cursul sec. I d.Hr. (îndeosebi la mijlocul și în a doua jumătate a acestuia) este asigurată de existența celor două monede de la Caligula și Claudius precum și a unui număr mare de vase de provizii cărămizii de tip "dolio", databile cu precădere în acest interval²⁷.

Încetarea existenței așezării este pusă, convențional, pe seama confruntării cu romanii, dar nu se poate stabili, la nivelul actual al cercetărilor, momentul exact când a fost scoasă din funcție, probabil în timpul luptelor cu Domițian.

O situație oarecum deosebită la așezarea fortificată de la Pescari-Culă, unde suprapunerea cetății medievale Sf. Ladislau a determinat o distrugere masivă a nivelului de cultură dacic, făcând imposibilă determinarea stratigrafică a succesiunii pe nivele în cadrul așezării dacice.

Fortificația de aici, prin locul în care a fost amplasată, a avut o deosebită importanță militară-strategică, dominând intrarea în zona Cazanelor și având o bună perspectivă asupra regiunii înconjurătoare. Campania de săpături din 1970²⁸ a scos în evidență ceramică de epocă dacică, lucrată cu mâna și la roată, care permite o paralelizare cu ambele nivele ale așezării fortificate de pe Stenca

---

²⁴ M. Gumă, S. A. Luca, C. Săcărin, *op.cit.*, p. 209.

²⁵ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 26-29.

²⁶ O situație similară a fost constatată și în cazul zidului din ce de-a doua fază a fortificației dacice de pe Stenca Liubcovei, cf. M. Gumă, *Cercetări arheologice de pe Stenca Liubcovei*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 69 - 103.

²⁷ I. Glodariu, *Contribuții la cronologia ceramicii dacice în epoca Latene târzie*, în *Studii dacice*, Cluj, 1981, p. 156 - 157.

²⁸ Fl. Medeleț, T. Soroceanu, N. Gudea, *Descoperiri arheologice de epocă dacică de la Pescari (județul Caraș-Severin)*, în *ActaMN*, 8, 1971, p. 465 - 467.

Liubcovei și, deci, o încadrare între sfârșitul sec. II î.Hr. - începutul sec. I î.Hr.²⁹. Pentru datarea așezării pledează și descoperirea aici, la sfârșitul sec al XIX-lea, a unui tezaur conținând 178 drahme de Dyrachium, depus într-un vas de bronz³⁰, cât și alte șapte monede de același tip, descoperite în 1970³¹.

Posibilele așezări fortificate de la Socol-Palancki Breg, Vărădia, Dalboșeț sau Mehadia nu s-au bucurat încă de cercetări sistematice prin săpături arheologice, materialul descoperit provenind mai mult din cercetări de suprafață.

În cazul Dalboșețului, două sondaje efectuate aici în 1977³² au scos la lumină fragmente ceramice în punctele Grădiște, de pe dealul eponim, și pe platoul Gura Văii, situat între dealurile Padina, Poloame, Săliște și Gradiște.

Vărădia se înscrie pe harta localităților cu urme dacice prin existența a două puncte: Poiana Flămândă, situată pe fâșia de graniță cu Serbia, precum și stațiunea de pe Dealul Chilii, acest din urmă punct situat pe malul drept al Carașului, pe un platou de pe partea superioară a dealului, de formă ovală. O mică secțiune efectuată în așezarea fortificată de pe acest platou³³ a scos la iveală, pe lângă ceramică dacică, două vârfuri de suliță, monede de la Vespasian și Domițian, ceramică de factură romană. Tot aici este amintit, în secolul XIX, un tezaur de tetradrahme și mai multe imitații după tetradrahme de la Filip al II-lea³⁴. S-a avansat ipoteza că această așezare sau cea de la "Poiana Flămândă" să se identifice cu fortificația dacică pomenită de Ptolemeu-Arcidava³⁵.

Materialul ceramic descoperit în toate aceste așezări, în care nu avem cercetări sistematice, permite, totuși, datarea lor cel puțin în perioada sec. I î.Hr. - I d.Hr., nefiind exclusă o locuire anterioară sec. I î.Hr. O altă posibilă așezare fortificată se găsea la Mehadia unde pe un deal din apropierea castrului roman Praetorium, un localnic a descoperit un topor dacic și tot acesta menționează existența aici a unor terasări artificiale. Nu a fost cercetată arheologic³⁶.

Cercetări relativ recente, efectuate la Bucova (jud. Hunedoara) au evidențiat existența mai multor valuri de pământ și a unei palisade de talpă de lut, deci fortificații de barare a accesului prin Porțile de Fier ale Transilvaniei spre Depresiunea Hațegului. Autorii cercetărilor le atribuie epocii dacice, ele putând

---

²⁹ M.Gumă, *Vestigii de civilizație dacică în zona piemontului bănățean* în *Symposia Thracologica*, 9, 1992, p. 40.

³⁰ Fl. Medeleț, T. Soroceanu, N. Gudea, *op.cit.*, p. 467.

³¹ *Ibidem*, p. 468.

³² O. Bozu, C. Săcărin, *O expediție arheologică în Valea Almăjului. Realizări și perspective*, în *Banatica*, 5, 1979, p. 553 - 559.

³³ E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, *Vestigii arheologice din bazinul Carașului*, în *ActaMN*, 16, 1979, p. 453.

³⁴ B. Milleker, *Delmmagyarosyag régiségleitei a honfoglalás előtti iddokból*, I, Temesvar, 1897, p. 50 - 53.

³⁵ R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1968, p. 27 - 38, localizează Arcidava la Popești (Argeș); I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, *passim*, o plasează la Vărădia (jud. Caraș Severin).

³⁶ E. Iaroslavschi, *Un topor dacic la Mehadia*, în *Istros*, 10, 2000, p. 487 - 489.

reprezenta confirmarea arheologică a localizării celebrului Tapae în această zonă³⁷.

Așezările fortificate de la Liubcova, Divici, Pescari, Socol, Dalboșeț, Vărădia au constituit, prin amplasarea lor, o adevărată centură de fortificații, care supravegheau și controlau cursul Dunării, formând, cel puțin în sec. I î.Hr. - I d.Hr., un fel de "limes" dacic pe malul nordic al fluviului, în sudul Banatului românesc. Referitor la cronologia așezărilor fortificate din sudul Banatului, stadiul actual al cercetărilor plasează finalul existenței lor spre mijlocul sec. I d.Hr., eventual până în momentul confruntării cu Domițian, datare însă mai mult ipotetică.

Pe valea Mureșului Inferior, la nord de marele râu, există un lanț întreg de așezări fortificate, adevărate dave, la Pecica-"Șanțu Mare", Șoimoș, Vărădia de Mureș, Săvârșin. La sud, chiar dacă mai modestă, locuirea dacică este prezentă, lipsesc însă săpăturile arheologice consacrate perioadei. O posibilă fortificație la sud de Mureș ar putea fi la Neudorf, comuna Zăbrani, la aproximativ 30 km de Arad, de unde s-au prelevat, de la suprafață, fragmente ceramice databile în Latene III și Latene IV³⁸.

Încadrate cronologic în sec. II î.Hr. - II d.Hr., exceptând Pecica "Șanțu Mare", fortificațiile menționate pe linia de nord a Mureșului se încadrează în cadrul tipului "promontoriu barat", cu șanț și val de pământ, și au fost considerate a fi un adevărat baraj în calea pătrunderii celților la sud de Mureș³⁹, ipoteză discutabilă însă. Așezarea fortificată de la Pecica "Șanțu Mare", unde autorul cercetărilor, I. H. Crișan, a stabilit două nivele de locuire dacică, între sec. III - II î.Hr., respectiv I î.Hr. - II d.Hr., a putut fi chiar centrul unei puternice formațiuni politice existente în zona Aradului, fiind identificată, ipotetic, cu Ziridava, menționată de Ptolemeu., în lucrarea sa, *Geographia*⁴⁰. Începând cu mijlocul secolului al II-lea î.Hr, această așezare, pe acropola căreia a fost descoperit și un sanctuar circular cu stâlpi de lemn, va emite monedă proprie, cunoscută sub numele Toc-Chereluș, fenomen care încetează în momentul includerii sale în acțiunea de unificare a lui Burebista.

Așezările fortificate de la Pecica, Vărădia de Mureș, Săvârșin, alături de cele de la Câmpuri Surduc, Bretea Mureșană, Cozia sau Deva aveau rolul de a străjui calea de pătrundere dinspre vest în zona sudică a ținuturilor intracarpătice, care urca pe valea Mureșului.

Periplul în lumea așezărilor fortificate de pe teritoriul Banatului permite, în ciuda curențelor în cercetare, stabilirea, unor concluzii: Așezate pe înălțimi, de obicei pe promontorii, cu o largă perspectivă, în imediata apropiere a unor căi obligatorii de acces și pătrundere spre interiorul Daciei⁴¹, cum se constituie valea Mureșului și a Dunării, aceste fortificații constituiau acropola așezării din jur și aveau, fără îndoială, un caracter privat, devenind zona de rezidență a unor familii

³⁷ M.Gumă, *op.cit.*, p. 41.

³⁸ Eugen E. Pădureanu, *Noi fortificații pe teritoriul județului Arad*, în *Ziridava*, 15-16, 1987, p. 32 - 33.

³⁹ x x, *Repertoriul arheologic al Mureșului Inferior, județul Arad*, Timișoara, 1999, *passim*.

⁴⁰ I. H. Crișan, Ziridava, în *Apulum*, 5, 1965, p. 127 - 137; idem, *Dacii din zona Aradului. 2000 de ani de la atestarea Ziridavei*, în *Ziridava*, 10, 1978, p. 45 - 53.

⁴¹ I. Glodariu, *op.cit.*, p. 128.

de nobili locali daci ce tind să se desprindă din masa populației și care stăpâneau și controlau un anumit teritoriu. Pe lângă locul strategic în care au fost construite, au evidente caracteristici militar - defensive, dispunând de: șanț, val de apărare, palisadă, ziduri din pământ și piatră, construite în diferite tehnici, locuințe - turn precum și cisterne de apă, posibilități de cazare în locuințe de suprafață sau adâncite a unui număr limitat de luptători permanenți. Ele constituiau totodată locuri de refugiu și apărare pentru populația civilă din așezările rurale deschise situate în vecinătatea acestor fortificații⁴². Aceste caracteristici ale fortificațiilor din Banat sunt, de altfel, generale pentru întreg spațiul dacic, permițând racordarea acestora la civilizația oppidană dacică ele având același destin istoric pe tot parcursul epocii Latene. Construirea fazei a III-a de fortificare la Stenca Liubcovei, a celei de-a doua la Divici Grad datarea așezărilor fortificate de la Socol, Dalboșeț, Pescari, Vărădia în perioada sec. I î.Hr - I d.Hr, încetarea emisiunii monetare propri și constituirea unei noi faze de fortificație la Pecica - "Șanțu Mare", pot constitui argumente ale includerii fortificațiilor din Banat în cadrul sistemului de apărare a vastei formațiuni politice din timpul lui Burebista. Prin amplasarea lor periferică, fortificațiile din Banat au constituit primele avanposturi în calea expansiunii romane, așa explicându-se sfârșitul timpuriu al existenței lor (cel puțin a celor de la Dunare) încă în sec. I d.Hr.

În finalul modestei noastre expuneri cu privire la fortificațiile dacice din Banat, care a vizat, exclusiv, obiectivele de această natură de pe teritoriul românesc, din motive bibliografice, nu putem decât să ne exprimăm speranța că viitoarele săpături arheologice, imperios necesare, vor aduce noi lămuriri cu privire la viața dacilor din această zonă.

---

⁴² Ibidem.